

УДК 657

Кругла М.М., к.е.н., доцент

ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕННЯХ

Розглянуто зміст ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств, систематизовано види та склад показників оцінки ефективності виробництва, напрями їх використання в управлінських рішеннях.

Ключові слова: показники ефективності діяльності, технологічна, соціальна, екологічна, економічна ефективність, управлінські рішення.

Krugla M.

ESTIMATION OF EFFECTIVENESS OF AGRICULTURAL PRODUCTION IN ADMINISTRATIVE DECISIONS

The matter of the concept of effectiveness of activity of agricultural enterprises as a result of achievement of determinate aims of the enterprise under the conditions of using the limited quantity of resources is considered in the article. The kinds of effectiveness including technological, social, ecological, economic effectiveness are systematized.

The effectiveness of activity of the agricultural enterprise consists in productivity of achievement of the principal organizational and economic aims.

Technological effectiveness reflects the correlation between the volume of output of different kinds of production and the expended resources to produce them, evaluates if the maximal output is fulfilled using the particular set of factors of production.

Social effectiveness has the occurrence as the gratification of vitally essential factors: a level of salary, a social protection, an improvement of conditions of life, conditions of work, creating the conditions for professional growth, new work places.

Allocation of ecological effectiveness gives an opportunity to evaluate the organization and the technology of production from the point of view of its harmonious development and conditions of preservation of secure environment for people.

Economic effectiveness reflects the result of economic activity of subjects of management as a result of applying the limited economic resources. It can be expressed in natural and monetary forms and different combinations of effect and incurred costs. The evaluation of effectiveness of activity of the enterprise is achieved by means of analysis of manufacturing and financial activity that is the component of the method of scientific administration and management of production.

The achievement of the aim of activity of the enterprise is estimated by the system of indices of effectiveness: technological effectiveness by means of indices of productivity and quality of derived output; social effectiveness by means of the level of salary, social

payments, liquidation of hard and unprestigious work, creation of conditions for professional growth of employees, production of secure and wholesome food products, ecological effectiveness of activity of the enterprise by means of indices of the part of eco-friendly output in general volume of production, the part of net profit of the enterprise, that is directed to ecological actions and their dynamics; economic effectiveness by means of indices of gross output, commodity output, profit and economic efficiency.

Keywords: indices of effectiveness of activity, technological, social, ecological, economic effectiveness, administrative decisions.

Круглая М.Н.

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА В УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЯХ

Рассмотрено содержание эффективности деятельности сельскохозяйственных предприятий, систематизированы виды и состав показателей оценки эффективности производства, направления их использования в управленческих решениях.

Ключевые слова: показатели эффективности деятельности, технологическая, социальная, экологическая, экономическая эффективность, управленческие решения.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Дослідження результатів роботи господарюючого суб'єкта проводяться через показники ефективності, обґрунтування яких дозволяє оцінювати та проектувати напрями роботи підприємства. Відтак питання оцінки діяльності підприємства важливе та актуальне.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Зміст та методику оцінки ефективності діяльності підприємства уцілому та виробництва, зокрема, вивчало чимало вітчизняних та зарубіжних вчених. Окремі питання ефективності в контексті комплексного аналізу розвитку підприємства знайшли відображення у працях сучасних вчених – В. Андрійчука, П. Друкера, С. Мочерного, І. Падеріна, П. Самюельсона та багатьох інших.

Цілі статті. Незважаючи на безперечні досягнення вітчизняної та зарубіжної економічної думки у дослідженні питань ефективності, вчені до цього часу не прийшли до єдиної думки з приводу сутності поняття та його видів, не створено єдиної системи оцінки ефективності діяльності підприємства. З огляду на вищезазначені твердження, доцільним є подальше дослідження теоретико-методичних підходів до формування системи показників ефективності виробництва продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Етимологічно поняття «ефективність» означає результативність певної дії, дієвість, здатність приносити ефект, тобто позитивний результат. Перевищення результатів роботи над витраченими ресурсами тривалий час вважалося найвживанішим визначенням ефективності діяльності підприємства, яку підтримують Мочерний С., Некрасов В., Падерін І. та інші науковці [4; 5]. При цьому, чим вищими є доходи і нижчими витрати, тим ефективніше працює підприємство. Проте, таке розуміння ефективності звужене, не враховує особливості функціонування підприємства в довгостроковому періоді, оскільки на кожному етапі діяльності підприємство ставить перед собою конкретні проміжні або кінцеві завдання, які не завжди пов'язані з позитивним фінансовим результатом.

Отриманий сьогодні прибуток підприємства не гарантує його отримання завтра, внаслідок дії певних організаційних, технологічних, природних, правових, соціальних факторів. Діяльність підприємства, що тільки освоює нову технологію і знаходиться на етапі розробки не може однозначно називатись неефективною. Іншим проявом є виробництво нерентабельних, але соціально значимих видів продукції. Андрійчук В. відмічає, що ефективність передбачає досягнення найвищих результатів не при мінімальних витратах, а при використанні наперед обмеженої кількості ресурсів, якими найчастіше володіє підприємство [1, с.11].

Основними факторами створення кінцевого корисного ефекту діяльності завжди виступають три елементи: людський капітал, основний капітал та оборотний капітал. Вони формують «ресурсний потенціал підприємства». Тому ефективність виробництва безпосередньо пов'язана з показниками продуктивності ресурсного потенціалу виробництва. Продуктивність сукупного ресурсного потенціалу виробництва розвивається в трьох напрямках: підвищення якісних ознак ресурсів; покращення використання ресурсного потенціалу; зниження частки ресурсів в результатах роботи підприємств.

Отже, ефективність діяльності сільськогосподарського підприємства полягає в результативності досягнення основних організаційно-господарських цілей.

Поняття ефективності багатогранне. Воно може розглядатись з

різних позицій і набувати специфічні форми вияву, проте тільки сукупність всіх видів ефективності формує інтегральну ефективність діяльності підприємства. Розглянемо існуючі види ефективності та спробуємо підтвердити право на існування кожного з них.

Оцінка ефективності підприємства здійснюється на основі виміру й оцінки основних показників, що враховують всі аспекти діяльності. Система збалансованих показників забезпечує підвищення ролі стратегічного управління та реалізації стратегії на основі забезпечення моніторингу та зворотного зв'язку. Суть методики у створенні на підприємстві системи показників, що включають фінансові і нефінансові коефіцієнти, що систематизовані відповідно до стратегії [7].

В працях вітчизняних та російських вчених найчастіше зустрічаємо поняття економічної, технологічної, соціальної, екологічної ефективності.

Технологічна, технічна або ресурсна ефективність [1; 2; 3; 8] відображає співвідношення між обсягом випуску різних видів продукції та затраченими ресурсами на їх випуск, оцінює чи досягається максимальний випуск при використанні даного набору факторів виробництва. Результат взаємодії чинників виробництва виражається через продуктивність біологічних активів та якість одержаної продукції. За словами Андрійчука В.Г. [1, с.21] в сільському господарстві вихідною вважається саме технологічна ефективність, бо за однакових затрат ресурсів часто досягається різний вихід продукції. Це зумовлюється дією природних факторів. Особливість прояву технологічної ефективності – нехтування економічними показниками при визначенні технологічної ефективності. Через зв'язок якості продукції та ціни стає очевидним, що технологічна ефективність безпосередньо впливає на економічну ефективність підприємства.

Соціальна ефективність [1; 2; 3; 4; 5; 6] має прояв у вигляді задоволення життєвонеобхідних чинників: рівня заробітної плати, соціального захисту, покращення побутових умов, умов праці, створення умов для професійного зростання, нових робочих місць. Падерін І.Д. відмічає, що соціальна ефективність є наслідком економічної ефективності діяльності підприємства [5, с.90]. Прядко В.В. доповнює, що ефективність виробництва можна розглядати як певну соціально-економічну систему, що несе на собі й соціальні ознаки та відображає якість економічних відносин стосовно

використання всіх факторів і умов суспільного виробництва та відтворення [6, с.70].

Соціальна ефективність діяльності значною мірою визначається економічною ефективністю діяльності підприємства, оскільки саме створений у процесі економічної діяльності економічний ефект є джерелом задоволення всього спектра соціальних потреб населення. Водночас має місце і зворотний зв'язок: з підвищенням соціальної ефективності зростає продуктивність праці працівників, а відтак економічна ефективність виробництва.

Деякі вчені виділяють функціональний вид ефективності [2; 6], який відображає ступінь відповідності діяльності підприємства його цільовому призначенню. На наш погляд, немає підстав для такого поділу, адже визначення напрямків і цілей діяльності - це функції менеджменту.

Екологічна ефективність розглядається окремим видом через необхідність дотримання екологічної безпеки виробничого циклу, оцінки показників утилізації шкідливих відходів, недопущення порушення біологічної рівноваги, водного балансу території [1; 4; 3]. Виділення екологічної ефективності дає змогу оцінити організацію та технологію виробництва з позиції його гармонійного розвитку за умов збереження безпечного для людей тваринного і рослинного світу навколишнього середовища. Екологічна ефективність має бути нормою у досягненні технологічної та економічної ефективності. Її характеризують показники частки екологічно чистої продукції (продукції органічного виробництва) в загальному обсязі виробництва, а також частки чистого прибутку підприємства, що спрямовується на екологічні заходи, та їх динаміка тощо. Практика свідчить, що підприємство працює над досягненням екологічної та соціальної ефективності лише за умови отримання економічного ефекту.

Економічна ефективність відображає результат економічної діяльності суб'єктів господарювання внаслідок використання обмежених економічних ресурсів. Таку позицію підтримує В. Прядко, наголошуючи, що за умов сучасної зростаючої обмеженості виробничих ресурсів ринкова економічна сутність категорії ефективності проявляється більш чітко. Ефективність виробництва – це цілісна система економічних ринкових відносин з приводу одержання найбільшої віддачі від сукупних витрат та найбільшої економії затрат суспільної праці, системоутворюючими ознаками якої

виступають людський капітал, основний капітал та матеріальні витрати [6, с.70]. Цю думку відстоює і Березівський П., вказуючи, що економічна ефективність відображає процес взаємодії багатьох факторів виробництва [2, с.69]. Серед них – складові «ресурсного потенціалу» підприємства.

На даний час для оцінки економічної ефективності не розроблено єдиної системи показників чи одного інтегрального показника, тому пошуки в цьому напрямку є обґрунтованими. Показники повинні відображати зміст критерію ефективності, вказувати на шляхи досягнення максимального економічного ефекту, бути простими у використанні, не потребувати значних ресурсних вкладень на розрахунок. Економічний ефект може виражатись у натуральній та грошовій формах і різних комбінаціях ефекту та понесених витрат. Його традиційно відображають показники валової продукції, товарної продукції, прибутку та рентабельності.

Значення величини виручки для підприємств є дуже вагомим, адже вона може перекривати витрати на виробництво і реалізацію продукції чи бути меншою за них. В першому випадку підприємство отримує прибуток, у другому – збитки. Величина виручки залежить від кількості й якості реалізованої продукції та ціни реалізації. Наведені чинники також тісно переплітаються між собою. Так, кількість реалізованої продукції визначає товарність продукції.

Скриптунова О. розглядає ефективність діяльності не тільки через досягнення певного рівня показників нині і в майбутньому, а й з точки зору задоволення потреб клієнтів та інших зацікавлених осіб [8, с.45]. Зацікавлені сторони визначають завдання підприємства і виступають мірилом ефективності його роботи. Дослідниця вважає, що для оцінки ефективності діяльності підприємства не обов'язково застосовувати єдину систему показників. Кожному керівнику в силах розробити нескладну власну систему оцінки ефективності підприємства («збалансовану систему показників ефективності»), яка б враховувала пріоритетні напрямки роботи підприємства, його організаційно-технологічні особливості.

На думку Черепакіна П. [9, с.19], існування декількох зацікавлених сторін з протирічливими цільовими установками зумовлює нестабільний стан підприємства. Позиція підприємства нормалізується, коли сукупність завдань зацікавлених сторін стане розширенням цілей всієї системи, тобто підприємства. Завдання

підприємства виражаються цільовою функцією, для комерційного підприємства це, найчастіше, функція максимізації його вартості.

Оцінка ефективності діяльності підприємства досягається шляхом аналізу виробничої та фінансової діяльності, що є складовою частиною методу наукового керівництва та управління виробництвом. Для цього підприємству пропонується формувати власну систему узагальнюючих фінансових та нефінансових показників ефективності.

Висновки. Досягнення мети діяльності підприємства оцінюється системою показників ефективності: технологічної ефективності через показники продуктивності та якості отриманої продукції; соціальної ефективності через рівень заробітної плати, соціальних виплат, ліквідації важкої та непрестижної праці, створення умов для професійного зростання працівників, виробництво безпечних та корисних харчових продуктів, екологічної ефективності діяльності підприємства через показники частки екологічно чистої продукції в загальному обсязі виробництва, частки чистого прибутку підприємства, яку спрямовують на екологічні заходи, та їх динаміку; економічної ефективності – показниками валової продукції, товарної продукції, прибутку та рентабельності.

1. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: Монографія. – К.: КНЕУ, 2005. – 292 с.
2. Березівський П.С. Методичні питання визначення та аналізу економічної ефективності виробництва продукції скотарства // Вісник аграрної науки. – 1999. – №2. – С. 69-74.
3. Гражданинова М., Лерман Ц. Оценка аллокативной и технической эффективности сельскохозяйственного производства // Вопросы экономики. – 2005. – №6. – С. 97-108.
4. Мочерный С.В., Некрасов В.Н. и др. Экономическая теория: Учеб. Для вузов. – М.: ЗАО “Книга-сервис”, 2003. – 406 с.
5. Падерин И.Д. Научные и практические аспекты повышения экономической эффективности современного предприятия. // Вісник Академії економічних наук. – 2003. – № 1. – С.89-95.
6. Прядко В.В. Теоретико-методологічні аспекти ефективності сільськогосподарського виробництва// Економіка АПК. – 2003. – № 10. – С. 69-77.
7. Синіговець О.М. Сучасні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства /<http://www.kpi.kharkov.ua/archive/> Наукова періодика/vestnik /Технічний прогрес та ефективність виробництва /2010/58/NTU_XPI_58_2010
8. Скриптунова Е. Основные показатели эффективности предприятия // Менеджмент сегодня. – 2003. – №3. – С. 45-51.
9. Черепяхин П. Современный подход к разработке системы определения эффективности предприятия // Контроллинг. – 2004. – №9. – С. 18-24.